

EU Kids Online: Lõppraport

Sonia Livingstone ja Leslie Haddon
 EU Kids Online projekti koordinaatorid
 London School of Economics and Political Science
 juuni 2009
www.eukidsonline.net

Sissejuhatus

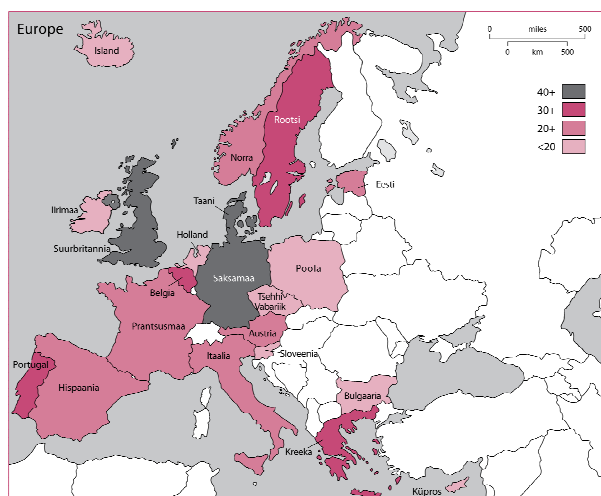
- Ligi 75% Euroopa lastest kasutab interneti. Nende teadmised interneti kohta varieeruvad – on noori, kes tunnevad ennast küberkeskkonnas kindlalt, ning on ka neid, kes kardavad internetiavarustes varitsevaid ohte. Selge on see, et internetikasutajatele tuleb tagada turvaline küberkeskkond ning selleks on vaja teatud tegevusi (nt piraatlust) piirata. Samal ajal tuleb jälgida, et seatud piirangud ei pärsiks *online*-võimaluste maksimaalset kasutamist. Tasakaalustatud poliitikaettepanekute koostamiseks tuleb leida tõendeid ning antud projekt on seda teha püüdnud.
- *EU Kids Online* (2006-09) on Euroopa Komisjoni *Safer Internet Plus* programmi poolt rahastatav võrgustik, mille eesmärgiks on kaardistada ja võrrelda erinevate Euroopa riikide laste ja noorte kogemusi Interneti ja teiste *online*-tehnoloogiate kasutamisel.
- Projektist võtab osa 21 Euroopa riiki: Austria, Belgia, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Holland, Iirimaa, Island, Itaalia, Kreeka, Küpros, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Sloveenia, Suurbritannia, Taani ja Tšehhi Vabariik. Eestit esindab võrgustikus Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- *EU Kids Online*'i projektimeeskond viis uurimusi läbi erinevatel tasandil, lähenedes küsimustele laste-keskselt (individuaalsel tasandil) ning liikmesriikide-keskselt (laiemal makrosotsioloogilisel tasandil). Projekti käigus formuleeriti uurimisküsimused ja hüpoteesid; saadud tulemuste põhjal oli võimalik koostada poliitikasoovitusi.

Projekti eesmärgid

- Kaardistada olemasolevad uurimistulemused laste internetikasutuse kohta ja anda nendele hinnang, tuues välja lüngad andmestikes.
- Analüüsida uurimuste läbiviimist mõjutavaid kontekste eri riikides ning teha kindlaks parimad uurimismeetodid antud temaatika uurimiseks.
- Võrrelda tulemusi riikide tasandil, tuues välja peamised sarnasused ja erinevused.
- Tuua välja uurimistulemustel põhinevad poliitikasoovitused, mis aitaksid internetikasutamist turvalisemaks muuta.

Uurimistulemused¹

- *EU Kids Online*'i projektimeeskond koondas Euroopas läbi viidud uuringud ühisesse andmebaasi. Andmebaas on avalikult ligipääsetav ning sisaldab endas 390 eraldiseisvat uuringut.

JJoJoonis 1: Uuringute arv erinevates riikides

¹ Staksrud, E., Livingstone, S., Haddon, L., and Ólafsson, K. (2008) *What do we know about children's use of online technologies?* 2nd ed, London: LSE. Uuring ning riikidepõhised raportid kättesaadavad aadressil www.eukidsonline.net.

- Joonis 1 näitab, et keskmine ühes riigis läbi viidud uuringute arv varieerub Euroopa-siseselt üsna suurel määral. Kõige rohkem uuringuid on tehtud Saksamaal, Suurbritannias ja Taanis; kõige vähem aga Bulgaarias, Iirimaaal, Islandil, Küprosel, Poolas ja Sloveenias.
- Andmebaasis leidub mitmeid uuringuid interneti leviku ning üldiste kasutamistrendide kohta, kuid olemasolev materjal uute *online*-teenuste ja -riskide kohta on üsna puudulik. Väga vähe on noorte laste internetikasutust analüüsivaid uuringuid.

Interneti-keskkonna ohud ja võimalused

- Olemasolevate uurimistulemuste analüüsi lihtsustamiseks liigitati laste interneti-võimalused ja -ohud ühelt poolt vastavalt sellele, mis rolli lapsed küberkeskkonnas mängivad (vastuvõtja, osaleja, algataja), ning teiselt poolt peamiste teemade ja väärtuste alusel (Tabel 1).
- Enim uuringuid on tehtud internetiühenduse olemasolu ja üldise kasutatavuse kohta. Kõigest kolmandik uuringuid puudutasid *online*-riske.
- Vaid mõned uuringud puudutasid laste kasvatamisega seotud küsimusi. Keskmisest kõrgema uuringute arvuga riikides on kasvatamisega seotud uuringuid rohkem võrreldes nende riikidega, kus keskmine läbiviidud uuringute arv on väiksem.
- Uuringud *online*-riskide kohta on sisult üsna ühetaolised ning puudutavad üleüldiseid kübermaailmas varitsevaid ohtusid, kuigi mõned uuringud siiski keskenduvad *online*-riskidele, mis on seotud just väikeste lastega.

		Sisu Laps kui vastuvõtja	Kontakt Laps kui osaleja	Sisu loomine Laps kui algataja
VÕIMALUSED	Haridus, õppimine ning digitaalne kirjaoskus	Õpiressursid	Kontakt teiste samaste huvidega lastega	Enesealgatuslik õppimine või õppimine koos kaaslastega
	Osalemine kodanikuühiskonnas	Kodanikuühiskonna võimalusi puudutava informatsiooni lugemine	Grupisisene infovahetus	Konkreetsed kodanikuühiskonda puudutavad tegevused
	Loomingulisus ning eneseväljendus	Lai valik loomingulisust ning eneseväljendust puudutavaid materjale	Kutsutakse üles osalema või tekitatakse soov omaloominguks ja eneseväljenduseks	Online-sisuloomine
	Identiteet ning sotsiaalsed sidemed	Võimalus leida nõu ja lahendusi erinevatele probleemidele (isikliku elu/tervise/seksuaalse käitumise kohta)	Sotsiaalsed võrgustikud, jagatud kogemused	Identiteedi väljendamine
RISKID	Kommerts	Reklaam, spämm, sponsorlus	Personaalse info jälitamine / kuritarvitamine	Hasartmängud, illegaalne failide allalaadimine, häkkimine
	Agressiivsed	Vägivaldne või vihkamisele viitav infosisu	Kiusamise, ahistamise või jälitamise ohvriks langemine	Teiste kiusamine ning ahistamine
	Seksuaalse alatooniga	Pornograafiline vms seksuaalse alatooniga infosisu	Võõrastega kohtumine, peibutamise ohvriks langemine	Pornograafilise materjali loomine ning üleslaadimine
	Väärtuselised	Rassistlik, kallutatud info (nt narkootikumide kohta)	Enesele liiga tegemine, ebasoovitavate väärtuste sisendamine	Suitsiidi/anoreksia jms teemadel nõu andmine

Tabel 1: Laste online-võimaluste ja -riskide liigitus

Uuringu kontekst²

- Riigis läbiviidavate uuringute arvu mõjutavad mitmed sotsiaalsed ja poliitilised tegurid nagu näiteks riiklikud algatused internetiühenduste leviku suurendamiseks, koolide varustamine internetiga ja avalikkuse muredele reageerimine. Riikides, kus internetikasutus on laiemalt levinud alles hiljuti, on info laste internetikasutuse kohta väga puudulik.
- Ülikoolide arv uurimisprojektis osalenud riikides (mis on seotud rahvaarvuga) on üks võimalikest näitajatest, mis aitab ennustada olemasolevate uuringute arvu laste internetikasutuse kohta. Vastav uuringutraditsioon on tugevam riikides, kus internet on olnud pikemat aega suurele osale elanikkonnast kättesaadav.
- Käesolev projekt ei tuvastanud seoseid uuringute rahastajate ning uuringute hulga ja liigi vahel. Mõnes riigis on vähene uuringute arv tingitud avaliku sektori rahastuse suurest osakaalust, kuid enamikes riikides paneb avalikule sektorile öla alla erasektor. Ligi pooled avaliku ja erasektori rahastatavad uuringud käsitlevad *online*-riske. Üldkokkuvõttes rahastavad avalik ja erasektor rohkem uuringuid kui heategevusorganisatsioonid, mittetulundusühingud või Euroopa Komisjon. Samas sisaldavad viimaste poolt rahastatud uuringud suure tõenäosusega küsimusi *online*-riskide kohta.
- Riikides, kus laste internetikasutuse tase on kõrgem, mängib meedia äärmiselt olulist rolli uuringute sisu suunanäitajana, tõstatades pidevalt *online*-turvalisuse küsimusi. Suurem osa meediakajastustest, mis keskenduvad lastele ja internetile, on seotud pigem ohtude kui võimalustega: ligi kaks kolmandikku kõikidest analüüsitud artiklitest viitasid riskidele ning vähem kui viiendik lugudest viitas võimalustele.

Peamised uurimistulemused

- Laste internetikasutus on tõusuteel ning ka lapsevanemad on hakatund rohkem interneti kasutama. Poiste ja tüdrukute internetikasutus on enamjaolt samal tasemel, kuid enamikes riikides mõjutab internetikasutust sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus.
- Riskide järjestus on sarnane kõikides Euroopa riikides. Kõige levinumaks ja ohtlikumaks riskiks peetakse internetikeskkonnas isikuandmete levitamist. *Online*-tuttavaga silmast-silma kohtumist ei peeta uuringutulemuste järgi eriti riskantseks, ometi on see üks ohtlikumaid riske.
- Enim on interneti-ohutudele avatud madalama elatustasemega majapidamistest pärit lapsed. Poisid puutuvad rohkem kokku käitumise-põhiste riskidega (ja ka tekitavad neid), s.t poisid on pigem riskantse käitumise 'algatajad'. Tüdrukud on enim mõjutatud riskidest, kus nad on 'osalejate' või 'vastuvõtja' rollis (vt Tabel 1).
- Interneti kasutamise ja riskide vahel on positiivne seos – Põhja-Euroopa riigid on keskmiselt 'kõrge kasutuse ja kõrge riskitasemega' ning Lõuna-Euroopa riigid on üldiselt 'madala kasutuse ja madala riskitasemega'. Ida-Euroopa riigid seevastu langevad enamjaolt kategooriasse 'uus kasutus, uued riskid'.

Muutused laste *online*-käitumises³

- 2005. ning 2008. aastal viis *Safer Internet Programme* läbi Eurobaromeetri uuringud, mis näitasid, et laste internetikasutus kasvab jätkuvalt. 2005. aastal kasutas interneti ligi 70% 6-17-aastastest EL25 riigi lastest. 2008. aastaks tõusis sama näitaja 75%-ni. Teismeliste hulgas jäi keskmine internetikasutus enam-vähem samaks, kuid 6-10-aastaste laste internetikasutus tõusis märgatavalt: 2008. aastaks oli ligi 60% neist juba internetis. Samas on noorte laste internetikasutuse kohta vähe informatsiooni – enamik olemasolevatest uuringutest keskendub pigem teismelistele.

² Stald, G. and Haddon, L. (2008) *Cross-cultural contexts of research: factors influencing the study of children and the internet in Europe*, London: LSE. Uuring ning riikidepõhised raportid kättesaadavad aadressil www.eukidsonline.net.

³ Hasebrink, U., Livingstone, S., Haddon, L., & Olafsson, K. (Eds.) (2009) *Comparing Children's Online Opportunities and Risks across Europe* (2nd edition). Uuring ning riikidepõhised raportid kättesaadavad aadressil www.eukidsonline.net.

- Euroopa Liiduga hiljuti liitunud Kesk- ja Ida-Euroopa riikides on internetikasutus kasvanud väga kiiresti, kuid suurem osa uuringuid on tehtud riikides, kus internet on olnud juba pikemat aega kättesaadav ja laiemalt levinud.
- Mõnevõrra üllatav uurimustulemus on positiivne muutus lastevanemate internetikasutuses: kui 2005. aastal ületas teismeliste internetikasutus lastevanemate internetikasutust suurel määral, siis 2008. aastal kasutas internetti juba 85% 6-17-aastaste noorte vanemaid (2005. aastal oli vastav näitaja kõigest 66%). Kui 2005. aastal ületas laste internetikasutus vanemate internetikasutust, siis tänaseks on ainult 9% EL27 riikide 6-17-aastastest lastest olukorras, kus nad ise kasutavad internetti, nende vanemad aga ei kasuta.
- Tulemused annavad üha vähem alust uskuda, et lapsed ei ole enam 'digitaalpärismaalased', sest lapsevanemad on teismeliste internetikasutuses 'järele jõudnud' (ja on noorematest lastest isegi 'ees'). Ainult Eestis, Leedus, Lätis, Maltal, Poolas, Portugalis, Rumeenias, Slovakkias, Sloveenias ja Ungaris on internetikasutajate hulgas mõnevõrra rohkem lapsi kui lapsevanemaid. Kõikides eelmainitud riikides on internet suhteliselt uus meedium.
- Internetikasutuse vanusepõhine analüüs näitab, et kasutus suureneb iga eluaasta lisandudes ning saavutab kasvuplatoo 10.-11. eluaastaks. 2005. aastal oli sama näitaja 12-13 eluaastat. Sugudevahelised erinevused internetikasutuses on kadumas, kuid sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus mängib enamikes riikides siiski rolli. Kuna enamik uuringuid on kvantitatiivsed (eriti mitte-akadeemilised uuringud), on võimalik analüüsida laste internetikasutuse ulatust ja sagedust, tehes järeldusi kogu riigi kohta. Mõistmaks laste endi kogemusi vastavas kontekstis, on vaja rohkem kvalitatiivseid andmeid.
- Lisaks sisaldab andmebaas informatsiooni laste *online*-huvide ja -tegevuste kohta. Vähem on tehtud uuringuid, mis puudutavad internetikasutamisega seotud õpet, oskusi ning pettumusi, otsingumootorite kasutamissstrateegiaid, loomingulisi tegevusi, kodanikuühiskonnas osalemist või probleemide toimetuleku ning turvalisusega seotud praktikaid. Praegusel hetkel ei saa teha põhjalikke *online*-võimalusi puudutavaid Euroopa riikide vahelisi võrdlusi, sest väga vähe on riikideüleselt võrreldavaid uurimistulemusi.

Laste *online*-riskide võrdlus

- Hoolimata märkimisväärsetest riikidevahelistest erinevustest näitavad uurimistulemused, et Euroopa teismelised hindavad riske küllaltki sarnaselt. Isiklike andmete avaldamine on kõige levinumaid riskantseid käitumisi, millele järgneb pornograafilise sisuga lehekülgedega kokkupuutumine. Kolmandaks ohuks peetakse vägivaldset või vihkamisele õhutavat käitumist. Võrgukeskkonnas kiusamine on pingereas neljas ning sellele järgneb soovimatute seksuaalse alatooniga sõnumite saamine. Kohtumist *online*-tuttavaga silmast silma ei peeta eriti riskantseks, ometi on see üks tõsisemaid küberkeskkonna ohtusid.
- Mitmete riikide uurimistulemused näitavad, et 15-20% internetti kasutavatest noortest on võrgukeskkonnas ebameeldivusi kogenud. Nende numbrite põhjal võib teha mõningaid järeldusi selle kohta, kui suurele osale lastest põhjustavad *online*-riskid kahju.
- Kuigi kõrgema elatustasemega lapsevanemad võimaldavad oma lastele interneti ligipääsu suurema tõenäosusega kui madalama elatustasemega lapsevanemad, näitavad uurimistulemused, et lapsed, kes on pärit madalama elatustasemega peredest, on vastuvõtlikumad interneti-riskidele. Vastuvõtlikkus riskidele on seotud ka lapse sooga – poiste tõenäosus riskidega kokkupuutumiseks (ja riskide tekitamiseks) on suurem kui tüdrukutel.
- Ka riskide tüübid, millega poisid ja tüdrukud kokku puutuvad, on erinevad – kui poisid on pigem riskantse käitumise algatajad, siis tüdrukud on pigem 'osalejate' või 'vastuvõtja' rollis (vt Tabel 1).

	Laste internetikasutus		
Online-risk	Madal (< 65%)	Keskmine (65%-85%)	Kõrge (> 85%)
Madal	Küpros Itaalia	Prantsusmaa Saksamaa	
Keskmine	Kreeka	Austria Belgia Iirimaa Portugal Hispaania	Rootsi Taani
Kõrge		Bulgaaria Tšehhi Vabariik	Eesti Holland Island Norra Poola Sloveenia Suurbritannia

Tabel 2: Riikide jaotus vastavalt laste internetikasutuse ning online-riskide tasemele.

- Vanemad teismelised puutuvad riskidega kokku rohkem kui noored lapsed. Puudub piisav informatsioon selle kohta, kuidas noored lapsed *online*-riskidega toime tulevad.
- Projektis osalenud riigid liigitati vastavalt laste internetikasutuse ning riskide tasemele. Kasutatavad indikaatorid “kõrge risk” (üle Euroopa keskmise), “keskmine risk” (ligilähedane Euroopa keskmisele) ning “madal risk” (vähem kui Euroopa keskmine) on suhtelised riskitaseme hinnangud. Selgus, et internetikasutuse ja riskide vahel on positiivne seos – Põhja-Euroopa riigid kalduvad olema “kõrge kasutuse ja kõrge riskiga” ning Lõuna-Euroopa riigid on üldiselt “madala kasutuse ja madala riskiga”. Ida-Euroopa riigid seevastu langevad enamjaolt kategooriasse “uus kasutus, uued riskid” (Tabel 2).

Riskidega toimetulemine

- Riskidega toimetulemise määratlemise osas puudub üksmeel. Samuti ei ole konsensulikk arusaama parimatest võimalikest uurimismeetoditest selle probleemi uurimiseks. Lapsed reageerivad riskidele erinevalt, alates probleemide täieliku ignoreerimisega ning lõpetades veebilehekülje usaldusväärsuse kontrollimisega. Mõnikord küsitakse nõu ka sõpradelt ning vanematelt. Laste reaktsioone ei ole põhjalikult uuritud ning seetõttu ei saa siinkohal kaugeleulatuvaid järeldusi teha ega hinnata erinevate strateegiate (nt ignoreerimine, vanematele rääkimine) efektiivsust.
- Võib järeldada, et laste *online*-oskused suurenevad vanuse kasvades. Seega peaksid vanusega kaasnema ka oskused *online*-riskidega toimetulekuks. Üllatuslikult ei ole seda aspekti eriti põhjalikult uuritud. Samas on interneti-oskuste mõõtmine keerukas, olemasolevad uuringuid on vähe ning pole võimalik teha riikidevahelisi võrdlusi. Poisid väidavad endid olema kõrgemate interneti-oskustega kui tüdrukud, kuid ei ole piisavalt andmeid, mis seda väidet kinnitaks. Samuti on vähe infot selle kohta, kuidas lapsed veebilehekülgi hindavad ning millele põhinedes nad jõuavad otsusele, et lehekülg on usaldusväärne, problemaatiline või lausa ohtlik.
- Uuringud näitavad, et riskidega toimetulek on riigiti erinev. Lapsevanemad hindasid 2005. aastal läbi viidud Eurobaromeetri uuringus laste *online*-riskidega toimetulemise võimeid ning kõrgeima hinde andsid oma lastele Austria, Belgia, Küprose, Prantsusmaa, Saksamaa, Suurbritannia ja Taani lapsevanemad. Laste toimetulekuoskused on vanemate hinnangul väiksemad Bulgaarias, Eestis, Hispaanias, Kreekas ja Portugalis (Iirimaa, Poola, Rootsi, Sloveenia ja Tšehhi Vabariigi lapsevanemad hindasid oma laste riskidega toimetulemist keskmisele tasemele vastavaks).

Vanemate roll laste *online*-käitumise mõjutajana

- 2008. aastal läbi viidud Eurobaromeetri uuringust selgus, et EL27 riikide 6-17-aastaste laste vanemad on enim mures selle pärast, et lapsed näevad internetis seksuaalse ja vägivaldse alatooniga materjali (65%). 60% lapsevanematest kardab, et nende laps võib langeda võrgufilmi ohvriks (olukord, kus täiskasvanu sõbruneb lapsega seksuaalse ärakasutamise eesmärgil), ning 55% lapsevanematest teeb murelikuks see, et lapsed võivad internetist leida informatsiooni enesele liiga tegemise, enesetappude, anoreksia jms kohta. Sellele järgneb 54% lapsevanemate hirm, et nende last võidakse võrgukeskkonnas kiusata (nt ahistamine veebisaitidel); 53% mureseb, et nende laps võib jääda sotsiaalsesse isolatsiooni ning kõigest 47% lapsevanemaid kardab, et lapsed võivad avaldada isiklikke andmeid. Vanemad muretsesid enim tüdrukute ja nooremate laste käitumise pärast, kuigi poiste ja teismeliste puhul on riskide ohvriks langemise tõenäosus sama suur.
- Riikidevahelised erinevused on üsna selged ning suuresti seotud interneti levikuga: riikides, kus laste internetikasutus on madal, on vanemad rohkem (mitte vähem) mures *online*-riskide pärast. Prantsuse, Portugali, Hispaania ja Kreeka (kõikides riikides on laste internetikasutus madal) lapsevanemad on palju rohkem mures kui Taani ja Rootsi lapsevanemad (riigid, kus internetikasutatavus on kõrge).
- Enamgi veel, lapsevanemad, kes on ise aktiivsed internetikasutajad, on vähem mures kui need, kes interneti ei kasuta. Seetõttu võib järeldada, et vanemate internetikasutuse tõstmine aitab mõjutada nende (eel)arvamusi *online*-keskkonna kohta, kuna ise interneti kasutades õpivad vanemad ka võimalike probleemidega toime tulema.
- Nagu mitmete teiste meediumide puhul (nt TV), kehtestavad vanemad erinevaid reegleid ka interneti kasutamisele, kontrollimaks laste *online*-tegevust. Sinna hulka kuuluvad näiteks ajalisel piirangul interneti kasutamisele; interneti võimalustest rääkimine ja koos lapsega veebilehekülgede külastamine ning tehnoloogiliste vahendite (filtrid, monitoorimine) kasutamine. Üldiselt eelistavad vanemad lastega rääkimist ning üritavad olla läheduses, kui nende laps on internetis – noorte laste puhul seepärast, et vanemad soovivad jagada oma kogemusi, ning teismeliste puhul seepärast, et vanemate arvates reeglid ja piirangud nende puhul ei tööta (või ei ole vanuseliselt sobivad). Vaatamata sellele kasutab märkimisväärne osa lapsevanematest kõiki ülalmainitud strateegiaid.
- 2008. aasta Eurobaromeetri uuring näitab, et kultuurilised väärtushinnangud määravad paljuski lastevanemate muresemise taseme. Põhjamaade madalam muresemise tase võib olla põhjustatud sealsest *laissez-faire* suhtumisest interneti: Taani ja Rootsi vanemad piiravad laste internetikasutatavust märgatavalt vähem kui Hispaania, Kreeka, Iirimaa, Itaalia, Portugali, Saksamaa või Suurbritannia lapsevanemad. Eesti ja Tšehhi Vabariigi lapsevanemad ei ole samuti mures laste internetikasutuse pärast, kuid see võib olla tingitud vanemate teadmatusest interneti ohtudest ja võimalustest. Üldiselt näitab 2008. aasta Eurobaromeetri uuring, et kui lapsevanemad on ise internetikasutajad, siis nad kontrollivad laste internetikasutust rohkem, ning vastupidi.

Poliitikasoovitused – võimaluste suurendamine⁴

- Interneti levik mõjutab laste internetikasutust suurel määral. Riikides, kus ligipääs on muutunud tavapäraseks, on soolised ja sotsiaal-majanduslikud erinevused vähenemas. Samas on eelmainitud näitajad endiselt olulised sellistes riikides, kus internetiühendus ei ole iseenesestmõistetav hüve.
- Kui eesmärgiks on tagada laste 100%-ne internetikasutus, peaksid e-kaasamise poliitikad eelkõige aset leidma riikides, kus laste internetikasutus on suhteliselt madal (Itaalia, Kreeka, Küpros), eriti teatud ühiskonnagruppides (madalama sissetulekuga majapidamised või majapidamised, kus vanemad ei ole internetikasutajad).
- Inglise keele oskus on Põhja-Euroopa riikides kõrge, samuti on kõrge ka riskide arv. Võimalik, et ligipääs inglisekeelsele materjalile suurendab internetikasutajate võimalusi ja riske. Võib

⁴ de Haan, J. & Livingstone, S. (2009) *EU Kids Online: Policy and Research Recommendations*. Poliitikasoovitused kättesaadaval aadressil www.eukidsonline.net.

siiski oletada, et väikese keelekogukonnaga riikides (Tšehhi Vabariik, Sloveenia, Kreeka) suurendaks laste *online*-võimalusi omakeelse *online*-sisu ulatuslikum pakkumine.

- Uurimistulemused näitavad, et tugev rahvusringhäälingu organisatsioon, kes toodab ka lastele mõeldud telesaateid, mängib olulist rolli laste *online*-käitumise mõjutamisel, julgustades lapsi *online*-võimalusi kasutama ning õpetades vältima *online*-riske.
- *Online*-riskide ülekaal meediakajastuses (ning võimaluste väiksem kajastus) võib suurendada vanemate murelikkust laste *online*-käitumise suhtes. Kuna esineb seos vanemate internetikasutamise ja laste *online*-käitumise pärast muretsemise vahel, siis võivad meedias kajastatavad probleemid koos vanemate madala internetikasutusega vanemate murelikkust mõnes riigis veelgi süvendada.
- Teame vähe selle kohta, kuidas eakaaslased mõjutavad laste internetikasutust. Olemasolevad uuringud viitavad riikidevahelistele erinevustele selles osas, kuidas muutub perekonna ja eakaaslaste mõju osatähtsus laste vanuse kasvades – nii piirangutele sõprussuhete arendamises nendes kultuurides, kus sõpradega väljaskäimine ja -mängimine on suures osas keelatud, kui nn meedia-küllaste magamistubade (lapsel on näiteks internetiühendusega arvuti, TV, telefon olemas oma toas) osakaalu kasvule individualiseerunud kultuurides.
- Laste võimaluste suurendamist ning samal ajal ohtude eest kaitsmist on vaja hoida tasakaalus, sest internetikasutuse suurenemine toob endaga suure tõenäosusega kaasa ka suuremad riskid. Ja vastupidi – strateegiad riskide vähendamiseks võivad vähendada laste *online*-võimalusi ja takistada neil riskidega toimetulemist õppida.
- Tasakaalustamiseks eelpool mainitud, omavahel võistlevaid, eesmärke on vaja kombinatsiooni erinevatest regulatsioonidest ja seadustest, mis hõlmaks ka meediapädevuse arendamist ja *online*-keskkondade ülesehitust. Sealjuures tuleb meeles pidada, et pigem peaks püüdma lapsi julgustada kui nende tegevusi piirata: on tõendeid, et nn positiivsed, tegevusi lubavad reeglid, kui nad on laste poolt heaks kiidetud, aitavad kaasa nende arengule ning vähendavad riskantset käitumist.
- Keskmisest suurem internetikasutus on seotud kõrgema haridustasemega – kõrgem haridustase tõstab tõenäoliselt ka e-oskuste taset. Samas tuleb arvestada ebaühtlase informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia levikuga koolides. Meediaõpetus ja e-oskuste arendamine peaks olema oluline osa koolide õppekavast, arendada tuleks ka vastavat infrastruktuuri.

Poliitikasoovitused – riskide vähendamine

- Uurimistulemustest järeldub, et üle-Euroopaliste regulatsioonide tugevdamiseks on põhjust küllaga, sest märkimisväärne osa lastest on aktiivsed internetikasutajad, ning väga suurel osal lastest ja lapsevanematest puuduvad oskused internetis varitsevate ohtudega toimetulemiseks.
- Interneti-keskkonna eneseregulatsioon on siinkohal üks parimaid vahendeid, kuid samas ei ole see alati piisavalt läbipaistev ning ei pruugi seetõttu olla piisav. Samamoodi nagu lapsi saab õpetada turvaliselt teed ületama alles siis, kui autojuhtide tegevus on eelnevalt reguleeritud, saab ka interneti kasutavaid lapsi toetada ainult siis, kui küberkeskkonnas jälgitakse teatavaid ettekirjutusi ja piiranguid (näiteks veebilehekülgede disainile ja kasutajaliidesele, otsingumootoritele, sisu- ja teenusepakkujate tegevusele ning *online*-turvalisusega seotud vahenditele).
- Riikides, kus internet on kättesaadav suurele osale elanikest, on eelmainitud eneseregulatsioon laiemalt levinud. Internetiühenduse teenusepakkujad teevad koostööd avaliku sektori organisatsioonide ning mittetulundusühingutega, jagades informatsiooni *online*-ohtude kohta. Madala eneseregulatsiooni tasemega riikides jagatakse turvalise internetikasutamise kohta vähem informatsiooni. Enamgi veel, liberaalse tee valinud riigid, kes on otsustanud interneti mitte reguleerida (nt Bulgaaria ja Eesti), on silmitsi tõsiste lapsi ohustavate *online*-riskidega.
- Rohkem teavitustööd *online*-riskide kohta peaks tegema riikides, kus uuringutulemuste järgi on riskide oht lastele keskmisest suurem (Eesti, Holland, Norra, Poola, Sloveenia, Suurbritannia); riikides, kus laialdane interneti kättesaadavus on alles hiljutine nähtus, mistõttu inimeste internetikasutamise oskused ja kultuurilised normid ei ole edenenud samavõrd kiiresti

(Bulgaaria, Eesti, Kreeka, Poola, Portugal) ning ka nendes riikides, kus laste internetikasutus ületab lapsevanemate internetikasutust (Malta, Poola, Rumeenia, Ungari).

- Teavitustöö peaks eelkõige keskenduma noortele lastele. Riskidega toimetulemist peaks poistele ja tüdrukutele õpetama mõnevõrra erinevalt ning peamine sihtgrupp peaks olema madalama elatusasemega perekonnad, koolid ja piirkonnad. Teavituskampaania läbiviimisel on oluline tõmmata tähelepanu uutele võimalikele riskidele, mis võivad kaasneda mobiiliplatvormide ning kasutajalt-kasutajale edastatavate sisu ja teenuste kasutamisega.
- Piirjoone tõmbamine lastest interneti-ohvrite ning täiskasvanutest interneti-kurjategijate vahele ei ole enam piisav – kasutatavad meetmed peaksid lähtuma keerukamast liigitusest. Mõned lapsed on ise *online*-riskide 'algatajad' (vt tabel 1) kas pahatahtlikkusest, mänguhimust või lihtsalt juhuse tõttu. Need noored, kes on ise *online*-riskide ohvriks langenud, võivad luua uusi riske; need, kes tekitavad riske, võivad olla ka ise ohvrid; neil, kes on *online*-keskkonnas kõige haavatavamad, võib puududa sotsiaalne tugivõrgustik abi ja info saamiseks ka 'päris' maailmas.
- Kuigi ei ole kahtlust, et laste turvalisuse eest vastutavad nende vanemad, kinnitavad uurimistulemused, et alati ei saa loota vanemate peale, sest paljud neist ei ole oma lapse *online*-tegevusest üldse teadlikud. Reeglid ja piirangud ei sobi kaasaegse lapsekasvatamise tavade ja on ebaselge, kas vanemate seatud piirangud on efektiivsed ning aitavad lapsel *online*-riskidega toime tulla.
- Väga mitmetes riikides on läbi viidud kampaaniaid elanikkonna meediapädevuse tõstmiseks. Nüüd on aeg hinnata nende programmide efektiivsust ja teha kindlaks, kas need on aidanud lastel arendada kriitilist meelt virtuaalmaailma võimaluste suhtes. Samas ei pruugi laste meediapädevus käia üht jalga pidevate tehnoloogiliste arengute ning sellega kaasnevate internetikeskkonna muutustega, mistõttu on eneseregulatsiooni olemasolu äärmiselt vajalik.

Soovitused edasisteks uuringuteks

Olemasolev andmebaas on lünklik, mistõttu edasised uuringud peaksid keskenduma järgmistele teemadele:

- noored lapsed ja nende toimetulek *online*-riskidega; jätkama peaks ka teismelistele keskenduvate uuringutega;
- uued sisuvõimalused (Web 2.0) ning teenused (eriti mobiilse interneti, arvutimängude ja teiste platvormide vahendusel);
- laste navigeerimisoskused, sisu tõlgendamisoskused ja *online*-materjali kriitiline hindamine;
- uued ja komplitseeritud riskid nagu enesele liiga tegemine, suitsiidid, anoreksia, narkootikumid, vihkamine/rassism, hasartmängud, sõltuvus, piraatlus ning kommertsriskid (isikuandmete kasutamine, GPS-jälgimine, sponsorlus, spämm, nn viirusturundus – internetikasutajate poolt blogides, foorumides jm tehtav ja seejärel kogukonnas leviv reklaam);
- kuidas lapsed (ja vanemad) reageerivad küberkeskkonna riskidele;
- kuidas teha kindlaks need lapsed, kes on ühiskonnas riskidele eriti vastuvõtlikud;
- tehniliste lahenduste, vanematepoolse kasvatuse ja kontrolli, meediaõpetuse ja teiste teadlikkust ja interneti-turvalisust suurendavate kampaaniate efektiivsuse hindamine, eriti riskide vähendamise kontekstis (võib erineda lähtuvalt riigi kultuurilisest taustast).

Julgustamaks uurimistegevust ülalmainitud teemadel on *EU Kids Online* projekt avaldanud kaks raportit uurimismeetoditest, mida võiks antud teemadel kasutada. Esimene neist annab ülevaate olemasolevast kirjandusest, teine tutvustab parimaid praktikaid, mida selleteemalistel uuringutel on kasutatud. Raportid on koos teiste publikatsioonide ning programmi kohta käiva informatsiooniga kättesaadavad aadressil www.eukidsonline.net.⁵

⁵ Lobe, B., Livingstone, S., Ólafsson, K., Simões, J. (2008) *Best Practice Research Guide: How to Research Children and Online Technologies in Comparative Perspective*. Kättesaadaval aadressil www.eukidsonline.net.

Riik	Osalejad		Riiklik kontaktisik
Austria	Ingrid Paus-Hasebrink Andrea Dürager Christina Ortner	Manfred Rathmoser Christine Wijnen	Andrea Dürager; Andrea.Duerager@sbg.ac.at http://www.bmukk.gv.at/medienpool/17370/eukidsonlineabschlussbericht.pdf
Belgia	Leen d'Haenens Verónica Donoso Bieke Zaman	Joke Bauwens Nico Carpentier Katia Segers	Leen D'Haenens; Leen.DHaenens@soc.kuleuven.be http://www.vub.ac.be/SCOM/cemeso/eukidsonline.htm
Bulgaaria	Jivka Marinova Maria Dimitrova Christina Haralanova	Maria Gencheva Diana Boteva	Jivka Marinova; gert@mbox.contact.bg http://www.gert.ngo-bg.org
Eesti	Veronika Kalmus Pille Pruulmann-Vengerfeldt Pille Runnel	Andra Siibak Kadri Ugur Anda Zule-Lapima	Veronika Kalmus; Veronika.Kalmus@ut.ee http://www.jrnl.ut.ee/ and http://eukidsonline.ut.ee/
Hispaania	Carmelo Garitaonandia Maialen Garmendia	Gemma Martínez Fernández	Maialen Garmendia; maialen.garmendia@ehu.es http://www.ehu.es/eukidsonline
Holland	Jos de Haan Patti M. Valkenburg	Marion Duimel Linda Adrichem	Jos de Haan; j.de.haan@scp.nl http://www.scp.nl/english/
Iirimaa	Brian O'Neill Helen McQuillan	Simon Grehan	Brian O'Neill; brian.oneill@dit.ie http://www.dit.ie
Island	Thorbjörn Broddason Kjartan Ólafsson	Gudberg Jónsson	Thorbjörn Broddason; tbrodd@hi.is http://www.hi.is/
Itaalia	Fausto Colombo Giovanna Mascheroni Maria Francesca Murru	Barbara Scifo Piermarco Aroldi	Giovanna Mascheroni; giovanna.mascheroni@unicatt.it http://www.osservatoriosullacomunicazione.com/
Kreeka	Liza Tsaliki Despina Chronaki		Liza Tsaliki; etsaliki@media.uoa.gr http://greukidsonline.blogspot.com/
Küpros	Yiannis Laouris Tatjana Taraszow	Elena Aristodemou	Yiannis Laouris; laouris@cnti.org.cy http://www.cnti.org.cy/
Norra	Elisabeth Staksrud Petter Bae Brandtzæg	Thomas Wold Ingunn Hagen	Elisabeth Staksrud; elisabeth.staksrud@media.uio.no http://www.media.uio.no/english/
Poola	Wiesław Godzic Lucyna Kirwil	Barbara Giza Tomasz Łysakowski	Barbara Giza; barbara.giza@swps.edu.pl http://www.swps.edu.pl/new_www/english/
Portugal	Cristina Ponte Cátia Candeias José Alberto Simões Nelson Vieira Daniel Cardoso	Ana Jorge Tomas Patrocinio Sofia Viseu Ema Sofia Leitao	Cristina Ponte; cristina.ponte@fcsh.unl.pt http://www.fcsh.unl.pt/eukidsonline
Prantsusmaa	Benoît Lelong Cédric Fluckiger		Cédric Fluckiger; cedric.fluckiger@univ-lille3.fr http://www.univ-lille3.fr/fr/universite/composantes-formation/sciences-education/
Rootsi	Cecilia von Feilitzen Elza Dunkels		Cecilia von Feilitzen; cecilia.von.feilitzen@sh.se http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse
Saksamaa	Uwe Hasebrink Claudia Lampert		Claudia Lampert; C.Lampert@hans-bredow-institut.de www.hans-bredow-institut.de
Sloveenia	Bojana Lobe Alenka Zavbi		Bojana Lobe; bojana.lobe@fdv.uni-lj.si http://www.fdv.uni-lj.si/
Suurbritannia	Sonia Livingstone Leslie Haddon	Panayiota Tsatsou Ranjana Das	Leslie Haddon; leshaddon@aol.com www.eukidsonline.net
Taani	Gitte Stald Jeppe Jensen		Gitte Stald; stald@itu.dk http://www1.itu.dk/sw5211.asp
Tšehhi Vabariik	Václav Štětka		Václav Štětka; stetka@fss.muni.cz http://www.muni.cz/fss